

SITRUS MEVALI O'SIMLIKLAR KO'CHATINI YETISHTIRISH

Anvarbekova Charos Anvarbek qizi
Esonova Surayyo Ilyos qizi
Turdaliyeva Ozodabonu Muxtorjon qizi
Toshkent davlat agrar universiteti

Annotatsiya: Sitrus mevali o'simliklari urug'dan va vegetativ yo'l bilan ko'payadi. Sitrus o'simliklarining barcha turlari ham vegetative usulda ishlab chiqarishga molasha olmaydi. Navdor ko'chatlar vegetativ yo'l bilan yetishtiriladi.

Kalit so'zlar: Sitrus, ko'chatlar, payvand, ko'paytirish, urug'lar.

Kirish

Sitrus mevali o'simliklari urug'dan va vegetativ yo'l bilan ko'payadi. Payvandtag yetishtirishda va seleksiya ishlarida asosan urug'i ekib ko'paytiriladi. Navdor ko'chatlar vegetativ yo'l bilan yetishtiriladi. Dunyo bo'yicha sitrus o'simliklari asosan vegetativ (qalamchalash) yo'li bilan ko'paytiriladi.

Vegetativ usul – ona o'simlikni somatik biror qismidan olingan bo'lagidan ona o'simlikning xuddi o'zini qaytadan tiklanishga aytiladi. Bunda o'rnatilgan ko'chat o'zida ona o'simlikni barcha biologik xususiyatlarini to'liq saqlab qoladi. Sitrus o'simliklarining barcha turlari ham vegetativ usulda ishlab chiqarishga molasha olmaydi. Ayrim sitrus o'simliklari turlari (apelsin, mandarin, greyfurt) payvandlash yo'li bilan ko'paytiriladi. Ularga foyda beradi. Trifoliataning ildizlari sho'r, nordon va barcha boshqa turgan tuproqlarda yaxshi o'sadi. Barcha sitrus turlari bilan yengil moslashadi. Trifoliataga ulab yetishtiriladigan barcha sitrus o'simliklari yaxshi o'sib, mo'l hosil beradi.

Sitrus o'simliklarning payvantlanmagan urug' ko'chati, ekilgandan keyin 8-12-yili hosilga keladi. Urug'dan ekib ko'paytirilgan o'simliklar qimmatli xo'jalik belgilari (ko'rsatkichlari) jihatidan boshlang'ich navga nisbatan sifatsiz bo'ladi. Ishlab chiqarish– sitrus mevalari ko'chati vegetativ yo'l bilan qalamchadan yoki kurtak payvand qilish yo'li bilan yetishtiriladi. Vegetativ yo'l bilan o'stirilgan ko'chatlar ancha erta hosilga kirganda va asosiy navning qimmatli asboblarni o'zida saqlab qoladi. Masalan, Meyer navi limonning qalamchadan yetishtirilgan ko'chatlar uchinchi yili g'uj-g'uj meva tuga boshlaydi. Qalamchadan ishlab chiqarishda bir yilda, payvand qilish qishloq xo'jaligida ikki yil, ba'zan uch yilda standart ko'chat olish mumkin. O'zbekistonning karbonatli tuproqqa yerlarda Meyer limoni mevalar uchun yaxshi payvandtag hisoblanadi. Limon qalamchasidan oson ko'payadi, apelsin qiyin, mandarin undan ham qiyin ildiz oladi. Meyer nav limonni qalamchasidan yig'ish ma'qul. Bunda o'simliklar uncha katta bo'lmagani hosildorligi yaxshi bo'ladi.

Mavjud limon navlari (Villa Franka va boshqalar) qalamchalardan ko'paytirilganda vegetativ novda yaxshi o'sgan, xosildorligi o'rtacha, gammad bilan ko'p kasallik o'simliklar yetishadi. Buning uchun ularning (limon, apelsin va mandarinlarni) tegishli payvandtaglarga kurtak payvand qilib qo'yish kerak. Meyer limonning qalamchadan ko'paytirilgan bir-ikki yillik ko'chatlar mavjud limonlarning sifatli navlari uchun yaxshi payvandtag bo'ladi. Apelsin bigaradiyaning yoki boshqa apelsin navlarining urug' ko'chatiga kurtak payvand qilib ko'paytiriladi. Meyer limonining qalamchadan ishlangan ko'chatlari ham yaxshi payvandtag hisobladi. Mandarin yordamida, har xil payvandtaglarga kurtak payvand ko'paytiriladi. O'zbekistonda mandarin navlari Meyer limonidan yetishtirilgan payvandtagga kurtak payvand yuklash. Greyppfrut uchun limon va apelsin payvandtag hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda Meyer limonining qalamcha ko'chatlari O'zbekistonda yopiq joyda sitrus o'simliklar o'stirishda eng yaxshi payvandtag hisoblanadi. Meyer limoniga payvand qilingan o'simliklar sust o'sishi, erta hosilga kirishi, mevalar ikki-uch hafta oldin pishishi va gammadga hosildorligi bilan ajralib turadi. Meva o'simliklari (daraxtsimon, butasimon), sitrus o'simliklarning sanoat miqiyosidagi vegetativ qo'shimchalarini yaratish, yo'qotmagan yangilanishlardan ko'p yaratish usuli kattalikka ega bo'lib, bu har doimgidek ko'p narsalarni yaratishga yordam beradi. ulardagi ildiz va novdalar rivojlanishida muhim bo'lgan meristemik to'qimalar zahirasi rivojlanishiga yashil qalamchalarning yer osti va yer ustki qismlari shakllanishida

muhim rol o'ynaydi. Ko'paytirishning mazkur usuli o'simliklarni uning bir qismidan to'liq qayta tiklana olish xususiyatiga tegishlidir. Sitrus o'simliklari issiqxonalarda qalamchadan ko'paytiriladi. O'zbekistonda yil bo'yi qalamcha olish mumkin, biroq bahor (fevralning oxiri, martning boshlari) va erta kuz paytida (avgustning yarim, sentyabrning boshlari) limonning Meyer navi qalamchadan ekiladigan eng yaxshi hisoblanadi. Erta bahorda (fevral-mart) qalamcha qilinganda eng ko'p 80-90% tutadi. Bahorda qalamcha qilinganda qalamchalarning issiqxonalarda turish muddati nihoyatda qisqarib, shunga muvofiq kuch yetishtirish sarf-xarajatlari hom qurish. Yog'ochlashgan yoki yashil qalamchalarini ildiz ottirish sitrus o'simliklari orasida limonda eng yuqori natija beradi. Buning uchun uning o'tgan yili shakllangan dalalaridan 3-4 ko'zga ega bo'lgan qalamchalar 8-10 sm uzunlikda tayyorlab ishlab chiqarish. Pastga bevosita barg bandi tagidan tug'ri burchak ostida, yuqorida barg bandida 3-5 mm balanddan kesiladi. Kesishda po'sti shilinib ketmasligi kerak. Qalamchalar kam suv bug'latish va ularni ancha qalin ekish uchun bir-ikkita bargi olib tashlanib, qolgan barg (yuzasi) plastinkasining 1/2 qismi kesiladi. Qalamchalar tayorlanib, yaxshi ildiz olishi uchun 50-100 donadan bog'lab, qalamchalar 16-18 soat davomida o'sishni boshqaruvchi modda - IMKJning (indolilmoy kislotasi) yoki (gidruksining 0,01%) konsentratli ishchi eritmasiga maxsus eritmaga 2-2,5 sm, 2,5 sm. maydonga 300-400 donadan tuman hosil qiluvchi qurilmaga ekiladi va parvarishlanadi. Qalamchalar ildiz otishi uchun joy tayyorlash uchun issiqxonalarining ichi va stellajlar qalamcha ekishdan 2-3 hafta oldin profilaktik maqsadda kasallikka qarshi – Impakt preparati 3% eritmasi, hasharotlarga qarshi – Karate, Gauchi ham qilinadi Vertimeks preparatidan 5% eritmasi joyida yashilib ishlov beriladi va usti yopilib dimlanadi.

Qalamchalar maxsus tayyorlangan tuproqqa solingan stellajlarga ekiladi. Stellajning tagida suv oqib tushishi uchun teshik bo'lib, tubiga 15 sm qalinlikda maydalangan tosh (shibenka) drenaj qatlami hosil kilinadi. So'ngra shag'al ko'milguncha yirik qum solinadi, undan uzilgan 10-12 sm qalinlikda 1/3 qism yaxshi bo'z tuproq, yana shuncha miqdorda chirigan go'ng va qumdan iborat ozuqali aralashma solinadi. Bir tekis bo'lishi va yaxshi aralash bo'z tuproq, va qumni oldin elash kerak. Bu aralashma ustiga yana 5-7 sm ichida toza qum solinadi. Hammasining umumiy qalinligi 30-35 sm etadi. Qalamchalar stellajdagi qumning namlangan ustki qatlamiga 5x5 sm oraliqqa ekiladi. Ular qumga ko'pi bilan 2-2,5 sm chuqurlikda ekiladi sun'iy tuman hosil qiluvchi qurilma ishga tushiriladi. Sun'iy tuman hosil qiluvchi moslamalarda o'stirilayotgan yashil qalamchalarning qo'shimcha ildizlari shakllanayotgan davri turlicha bo'lib, uning bir qator o'simlik turi va naviga bog'liq sabablari bor. Limon qalamchalarining ildizi 15-40 kun davom etadi, bu vaqt davomida novdalardagi barg namligini havo harorati va ob-havoni kuzatib borish kerak. Tuproqni to'kilgani, begona o'tlar va nobud bo'lgan novdalardan tozalab turish, ba'zan tuproqni yumshatib turish kerak. Qalamchalardan ildiz otish davri oxirida 1 m² maydon yetkazib azot, fosfor va kaliy o'g'itlari bilan 2 g dan oziqlantirish mumkin. Fosforli o'g'itlar sof holda, azotli va kaliyli o'g'itlar aralashma holda solinadi, 1-1,5 haftadan keyin qaytadan yana oziqlantiriladi. Ko'chatlarni paypasga tayyorlash ildiz olgan qalamchalarni ozuqali aralashmani bir martalik 15x15x12 sm. Limon qalamchalaridan tashkil topgan ko'chatzorda mandarin va apelsin navlari payvand qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Chxotua E.S. Issiqxonalarda limon yetishtirish bo'yicha vaqtinchalik ko'rsatmalar. - Toshkent. akad. nomidagi ilmiy-tadqiqot instituti. R.R.Shryoder, 1984 yil.
2. Mikeladze A.D. Subtropik meva va texnik ekinlar. – M.: Agropromizdat, 1988 yil.
3. Faxriddinov M.Z. Limonchilikning sir-sinoatlari. - T.: "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" nashriyoti, 2016.
4. Turkiya Respublikasi O'ziq-ovqat qishloq xo'jaligi vazirligiga hamda "Denizbank" hamkorligida tayyorlangan "100 ta kitob" dan iborat to'plami.
5. Chxotua E.S. O'zbekistonda limonning xandaq madaniyatini yaxshilashning ba'zi usullari. Abstrakt. – Dushanbe, 1953 yil.
6. G'ulomov B. "Sitrus o'simliklarini etishtirish texnologiyasi". O'quv qo'llanma. - Toshkent, 2011 yil.